

4. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ У БОРОТЬБІ З ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

В. ШЕПІТЬКО, проф., зав. кафедрою криміналістики
НЮА України

ЗЛОЧИНИ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Реалії соціально-економічних перетворень в Україні, формування приватного сектора економіки, зміни в економічних стосунках вплинули на розвиток кримінального бізнесу, виникнення нового типу «інтелектуального» злочинця, нових видів діяльності та способів її здійснення. Наявність нестабільності у суспільстві, зростання злочинності та її організованих форм вимагають зміцнення законності і правопорядку, підвищення професійної майстерності судово-слідчих працівників, впровадження в практику передових досягнень криміналістичної науки.

Мафіозні злочинні групування завжди переслідували мету збагачення, одержання прибутків. Тому такі традиційні форми вилучення доходів злочинним шляхом, як заборонена торгівля наркотиками, «живим» товаром, зброєю, а також ігровий бізнес і рекет застосовуються злочинцями і в Україні. Організована злочинність у сфері економіки пов'язана з вчиненням різних видів злочинів, таких як розкрадання державного майна у великих та особливо великих розмірах, фінансове шахрайство, протиправні операції з валютними цінностями, хабарництво, ухилення від сплати податків, контрабанда тощо.

Нелегальні кримінальні структури у теперішній час мають тенденцію до трансформації, основними напрямками якої є: професіоналізація їх членів, ускладнення організаційної структури, комерціалізація. Ускладнення структури та функцій кримінальних груп викликало необхідність розподілу праці між її членами та їх спеціалізації. Щодо економічної сфери сьогодні можливо говорити про професійну злочинність, її зрощеність з ешелонами влади, істотний контроль над господарюючими суб'єктами.

В юридичній теорії останнього часу були зроблені спроби визначити поняття організованої злочинності. Формулюючи це визначення, багато авторів брали за основу такі терміни, як «злочинна діяльність», «злочинна група», «організована злочинна група», «злочинна організація» та ін. В цих термінах нас цікавлять криміналістичні ознаки. В криміналістичному

розумінні існує два рівні організованої злочинності: 1) з обмеженою сферою злочинної діяльності (наприклад, банківське шахрайство); 2) з універсальною злочинною діяльністю (кілька видів злочинної діяльності, пов'язаних між собою).

Що стосується своєрідної інфраструктури злочинних формувань, їх зв'язків, то вони можуть мати як конфліктний (різні форми тиску та конкуренції), так і безконфліктний характер (співробітницький). У кримінальних структурах виникають спеціальні підрозділи, які спеціалізуються па особистій охороні босів, озброєних нападах, одержанні розвідувальної інформації про конкурентів. Певні території мають розподіл між великими злочинними формуваннями.

Злочинна взаємодія може бути реалізована в різноманітних формах: від обміну інформацією до розробки і використання спільних планів та корумпованих зв'язків. Стосунки між злочинними формуваннями та державними службовцями мають головним чином нелегальний корумпований характер з метою одержання різної допомоги та підтримки.

З розвитком ринкових відносин організовані групи злочинців застосовують нові форми злочинної діяльності, які стосуються кредитно-банківських операцій: використання кредитових авізо, різних чеків, багаторазового переведення грошових сум з одного банку в інший з метою їх розкрадання на якомусь-то етапі, незаконного надання та одержання кредитів, переведення безготівкових грошей в готівку; незаконного переміщення валютних коштів за межі України і легалізації доходів; використання офшорних підприємств, «міжнародного аудиту», зарубіжних рахунків підприємств або установ; шахрайство у вигляді «пірамід», «роботи за кордоном», «страхувань», «швидких грошей»; створення фіктивних господарських та довірчих товариств або трастових компаній, використання підставних осіб чи фальсифікованих документів; ухилення від сплати податків: фіктивне банкрутство підприємств, реєстрація благодійних фондів або громадських установ, «спрощений» порядок ліквідації господарських товариств та ін.

Перспективи нелегальних структур неразривно пов'язані з загальною спрямованістю розвитку ситуації в державі. Сфер, які дають дуже великі прибутки, стає все менше. В цих умовах зростає конкуренція злочинних груповань. Все частіше застосовуються жорсткі методи їх боротьби: вбивства на замовлення, терористичні акти з використанням вибухівки, викрадання людей тощо. Найбільш небезпечними галузями діяльності мафії стають фінансові злочини з використанням комп'ютерних засобів, скупка нелегальними структурами акцій найбільш рентабельних підприємств, торгівля радіоактивними матеріалами (ядерна мафія).

Організована злочинність пристосовується до нових соціально-економічних умов. Злочинці широко використовують різноманітну сучасну вогнепальну зброю, технічні засоби, радіозв'язок. Відсутність чіткої правової регламентації щодо ввезення на територію України та застосування «спеціальних технічних засобів» (підслуховуючих пристроїв, пеленгаторів, радіостанцій) призвело до озброєння ними злочинних формувань.

Сьогодні існує необхідність у вивченні структури злочинів в економічній сфері, побудові їх криміналістичної класифікації. Розкриття та розслідування злочинів передбачають з'ясування їх сутності, місця в системі кримінальних правопорушень та визначення їх взаємозв'язків. Запропонування криміналістичної класифікації злочинів у цій сфері сприятиме формуванню їх криміналістичних характеристик та розробці окремих криміналістичних методик.

Побудова окремих криміналістичних методик передбачає визначення специфіки певних елементів криміналістичної характеристики, формування обставин, які підлягають з'ясуванню, запропонування найбільш доцільних первинних слідчих та оперативно-розшукових дій та профілактичних заходів.

Завдання криміналістичної теорії полягають у вивченні та аналізі способів вчинення нових видів злочинів, розробці їх типових переліків стосовно різних обставин, виявленні та узагальненні типових ознак різних способів, утворенні банків даних цих способів. Необхідно встановити зв'язки способу злочину з іншими елементами криміналістичної характеристики (особою злочинця, предметом посягання, обстановкою злочину, знаряддям та засобами вчинення злочину тощо).

Боротьба з організованою злочинністю в сфері економіки передбачає необхідність вдосконалення спеціальних підрозділів правоохоронних органів. Особи цих підрозділів повинні проходити спеціальну підготовку, мати певні знання з економічних та юридичних питань, бути незалежними в прийнятті рішень. Арсенал цих підрозділів повинен бути оснащений сучасною спеціальною технікою контролю та спостереження за протиправною діяльністю злочинців. Важливого значення набувають гарантії безпеки працівників правоохоронних органів, правовий захист таємних джерел, негласних агентів, свідків по кримінальних справах та їх близьких.